

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาของปัญหา

จังหวัดนครราชสีมาเป็นจังหวัดที่มีขนาดกว้างใหญ่มากในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประกอบด้วยพื้นที่เขตปกครองระดับอำเภอ 20 แห่ง และกิ่งอำเภอ 1 แห่ง (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2528) มีชุมชนเมือง 4 แห่ง คือเทศบาลเมืองนครราชสีมามีประชากร 207,504 คน เทศบาลตำบลปากช่องมีประชากร 44,815 คน เทศบาลตำบลบัวใหญ่มีประชากร 15,962 คน และเทศบาลตำบลโนนสูง มีประชากร 8,967 คน (กรมการปกครอง, 2530) โดยเทศบาลเมืองนครราชสีมาเป็นเมืองที่มีความสำคัญเมืองหนึ่งทางด้านเศรษฐกิจของภาคตะวันออกเฉียงเหนือเพราะนอกจากเป็นศูนย์กลางทางการค้าและบริการแล้วยังเป็นเมืองที่มีขนาดใหญ่ที่สุดของภาคตะวันออกเฉียงเหนืออีกด้วย (สำนักผังเมือง, 2526)

เมื่อครั้งอดีตในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เมืองนครราชสีมาได้เป็นเมืองที่มีความสำคัญในฐานะที่เป็นฐานกำลังทางทหารเมื่อครั้งที่มีการปราบจลาจลที่เมืองหนองคายและเมืองเวียงจันทน์ นอกจากนี้เมืองนครราชสีมาที่เคยเป็นเมืองเอกที่มีเจ้าพระยาปกครองและยังเป็นที่ทำการของมณฑลกลางซึ่งเป็นศูนย์กลางของหัวเมืองในภาคตะวันออกเฉียงเหนืออีกด้วย (ประวัติศาสตร์ไทยส่วนภูมิภาค, 2526)

จังหวัดนครราชสีมายังมีชุมชนเมืองระดับเทศบาลตำบล 3 แห่ง คือเทศบาลตำบลปากช่อง เทศบาลตำบลบัวใหญ่ และเทศบาลตำบลโนนสูง ที่มีหน้าที่แตกต่างกันในการให้บริการแก่พื้นที่รอบนอกที่ประกอบด้วยชุมชนระดับตำบลและหมู่บ้านจำนวนมากในพื้นที่กว้างขวาง ชุมชนเมืองที่มีอยู่ในจังหวัดนครราชสีมาไม่สามารถจะบริการสินค้าและบริการประเภทต่าง ๆ ให้แก่ชุมชนระดับต่าง ๆ ในชนบทอันมีพื้นที่กว้างขวางได้อย่างทั่วถึง เทศบาลเมืองนครราชสีมาซึ่งเป็นชุมชนขนาดใหญ่ก็ไม่สามารถจะบริการได้ทั่วถึงเพราะมีอุปสรรคทางด้านระยะทาง เช่นระยะทางจากเทศบาลเมืองนครราชสีมาถึงอำเภอบัวใหญ่ซึ่งอยู่ทางตอนเหนือของจังหวัด

ห่างกันถึง 101 กิโลเมตรระยะทางจากเทศบาลเมืองนครราชสีมาถึงอำเภอปากช่องมีระยะห่าง 85 กิโลเมตร ผู้บริโภคหรือลูกค้าที่อยู่ในชุมชนที่ห่างไกลจะประสบกับความยากลำบากและเสียเวลาในการเดินทางมาซื้อสินค้าในเมืองขนาดใหญ่ เมื่อสินค้าหรือบริการที่ต้องการหาไม่ได้ในบริเวณใกล้เคียง ส่วนเทศบาลตำบลปากช่องก็เป็นเมืองที่มีจำนวนประชากรเมืองมากกว่าเทศบาลตำบลอื่น ๆ ในจังหวัดนครราชสีมา มีหน้าที่หลายอย่างที่แตกต่างจากเทศบาลตำบลระดับเดียวกันและมีฐานะที่เจริญล้ำหน้ากลุ่มเทศบาลตำบลหลายแห่งในประเทศไทยอีกด้วย (ฉัตรชัย วงศ์ประสูตร, 2529)

ชุมชนเมืองในจังหวัดนครราชสีมาเป็นเมืองที่มีหน้าที่แตกต่างกันในการให้บริการแก่พื้นที่รอบนอก ทั้งนี้เนื่องจากประชากรเมืองของเทศบาลทั้ง 4 แห่งของจังหวัดนครราชสีมา มีขนาดแตกต่างกันมากเทศบาลเมืองนครราชสีมาจะมีขนาดใหญ่กว่าเทศบาลทั้ง 3 แห่งที่เหลือมาก เมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนประชากรของเมืองในปี พ.ศ. 2530 ความแตกต่างในขนาดของเมืองจะส่งผลต่อการพัฒนาพื้นที่ชนบทอีกด้วย โดยที่เมืองขนาดใหญ่จะมีความสามารถในการที่จะให้บริการแก่พื้นที่รอบนอกได้มากและกว้างไกล ชุมชนที่อยู่ห่างไกลก็จะได้รับผลของความเจริญทางด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรมใหม่ ๆ และทำให้ชุมชนที่อยู่ห่างไกลพัฒนาขึ้นได้จากอิทธิพลความเจริญของเมืองใหญ่ หรือชุมชนที่มีระดับความเป็นเมืองสูงจะสามารถให้บริการแก่ชุมชนรอบนอกได้กว้างไกล ระดับความเป็นเมืองจะเป็นเครื่องชี้ให้เห็นถึงการพัฒนาชุมชนในจังหวัดได้ โดยมีชุมชนจำนวนมากกระจายอยู่ในพื้นที่ของจังหวัด ชุมชนเมืองที่อยู่ควรจะมีบทบาทเชื่อมโยงความเจริญและให้บริการด้านต่าง ๆ แก่พื้นที่รอบนอก ชุมชนเมืองระดับเทศบาลตำบลเป็นศูนย์กลางอำเภอที่สามารถจะให้บริการแก่ชุมชนที่อยู่ใกล้เคียงได้อย่างทั่วถึงเนื่องจากอาชีพส่วนใหญ่ของประชากรในจังหวัดนครราชสีมามีอาชีพทางการเกษตร ศูนย์กลางอำเภอจะเป็นตลาดสินค้าทางการเกษตรที่สำคัญของพื้นที่รอบนอก โดยที่บริเวณบริการของเมืองแสดงให้เห็นถึงหน้าที่ของเมืองที่มีอยู่ ชุมชนเมืองทุกแห่งย่อมมีพื้นที่บริการที่แตกต่างกัน และส่งผลต่อการแพร่กระจายความเจริญและนวัตกรรมที่แตกต่างกันอีกด้วย โดยพื้นที่บริการจะเป็นไปตามลำดับศักดิ์ของเมือง ตามแนวความคิดของคริสตอลเลอร์ที่ได้ศึกษาแหล่งกลางทางตอนใต้ของเยอรมันพบว่า

- ตลาดหมู่บ้านมีพื้นที่บริการ 47 ตารางกิโลเมตร
- ศูนย์กลางตำบลมีพื้นที่บริการ 140 ตารางกิโลเมตร
- ศูนย์กลางอำเภอมีพื้นที่บริการ 414 ตารางกิโลเมตร
- ศูนย์กลางระดับอำเภอมีพื้นที่บริการ 1,243 ตารางกิโลเมตร
- เมืองขนาดเล็กมีพื้นที่บริการ 3,880 ตารางกิโลเมตร

- เมืองระดับจังหวัดมีพื้นที่บริเวณบริการ 11,650 ตารางกิโลเมตร
- เมืองระดับภาคมีพื้นที่บริเวณบริการ 35,000 ตารางกิโลเมตร

(Haggett, 1972)

พื้นที่บริเวณบริการของชุมชนเมืองนครราชสีมา น่าจะเป็นไปตามลำดับค้ำค้ำของเมืองดังกล่าวและเทศบาลตำบลทั้ง 3 แห่งก็น่าจะมีพื้นที่บริเวณบริการที่แตกต่างกันด้วย โดยในเทศบาลตำบลที่มีพื้นที่บริเวณบริการกว้างขวางก็ย่อมจะมีหน้าที่ซับซ้อนหลายอย่าง คล้ายกับเทศบาลเมืองซึ่งเป็นศูนย์กลางของจังหวัด เพราะฉะนั้นเทศบาลตำบลที่มีลักษณะดังกล่าวก็มีความเป็นไปได้ที่จะพัฒนาให้เป็นศูนย์กลางของพื้นที่รอบนอกที่จะทำหน้าที่เชื่อมโยงความเจริญและนวัตกรรมระหว่างเมืองกับชนบท เพราะชุมชนชนบทส่วนมากของจังหวัดนครราชสีมากระจ่ายอยู่ในพื้นที่อันกว้างขวางของจังหวัด การพัฒนาชุมชนเมืองให้มีความเจริญเพื่อให้มีการขยายเขตบริการออกไปกว้างขวางย่อมจะทำให้ชุมชนชนบทเจริญขึ้นด้วย ความเจริญของชุมชนเมืองและชนบทจะส่งผลต่อการอยู่ดีกินดีของประชากรโดยส่วนรวมของจังหวัดนครราชสีมา ซึ่งเป็นจังหวัดที่มีประชากรมากที่สุดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือคือมีประชากรทั้งสิ้น 2,298,024 คน (กรมการปกครอง, 2530) ให้มีรายได้สูงขึ้นและมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นกว่าเดิมโดยการพัฒนาเมืองนครราชสีมาเป็นเมืองหลักทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520-2524) เพื่อให้เป็นศูนย์กลางการกระจายความเจริญสู่พื้นที่รอบนอกอันกว้างไกล

จากเหตุผลที่กล่าวมา จึงควรจะมีการศึกษาหน้าที่ของเมืองเพื่อนำมากำหนดเขตบริการของเมืองโดยใช้ทฤษฎีแหล่งกลางเป็นแนวทางในการศึกษาเพื่อหาโอกาสที่จะพัฒนาชุมชนเมืองขนาดเล็กที่มีอยู่ ให้สามารถเป็นศูนย์กลางทางด้านความเจริญของพื้นที่รอบนอกและส่งผลต่อฐานะทางเศรษฐกิจของประชากรในชนบทที่มีจำนวนมากในจังหวัดนครราชสีมาอีกด้วย ทั้งนี้เพราะประชากรในชนบทมีมากกว่าประชากรในเมืองและมีการขยายตัวสูงกว่าในเมืองอีกด้วย (สุนันทา สุวรรโณคม, 2531) ประชากรในชนบทมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นก็ย่อมหมายถึงความเจริญของเมืองที่ส่งผลถึงชนบท

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. แบ่งเขตบริการทางด้านการค้าและบริการของเมืองในจังหวัดนครราชสีมา
2. วิเคราะห์ตัวแปรที่ใช้กำหนดขนาดของเขตบริการทางการค้า และบริการของเมืองในจังหวัดนครราชสีมาตามลำดับความสำคัญ
3. สร้างแบบจำลองของเขตบริการทางการค้า และบริการของเมืองในจังหวัดนครราชสีมา
4. จัดพื้นที่ขยายเขตบริการของเมืองในจังหวัดนครราชสีมาออกไปสู่พื้นที่รอบนอกที่เขตบริการของเมืองไปไม่ถึง

สมมติฐานในการวิจัย

1. เมืองที่มีหน้าที่แตกต่างกันจะส่งผลให้ขนาดของเขตบริการของเมืองแตกต่างกัน
2. การค้าปลีก และค้าส่ง เป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดเขตบริการของเมืองในจังหวัดนครราชสีมา

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตของการวิจัยประกอบด้วย

1. ส่วนที่เป็นพื้นที่ศึกษาประกอบด้วยชุมชนเมืองในจังหวัดนครราชสีมาจำนวน 4 แห่งคือ เทศบาลเมืองนครราชสีมา เทศบาลตำบลปากช่อง เทศบาลตำบลบัวใหญ่ และเทศบาลตำบลโนนสูง
2. ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย ในการศึกษาวิจัยส่วนใหญ่ใช้ข้อมูลภาคสนาม ซึ่งเป็นข้อมูลประเภทปฐมภูมิที่ได้จากการตอบแบบสอบถาม และข้อมูลส่วนย่อยได้จากเอกสารต่าง ๆ ทั้งในส่วนราชการและเอกชน สิ่งตีพิมพ์ รายงาน ตำรา งานวิจัย และอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่ง เป็นข้อมูลทุติยภูมิ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

1. ทำให้ทราบเขตบริการของเมืองต่อพื้นที่รอบนอกที่เขตบริการแพร่ออกไปไม่ถึง
2. เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาพื้นที่ที่เขตบริการไปไม่ถึง
3. เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเมืองเพื่อให้แพร่กระจายความเจริญออกไปสู่ชนบทได้อย่างทั่วถึงมากยิ่งขึ้น
4. ทำให้ทราบความสำคัญของเมืองที่มีหน้าที่ต่อพื้นที่รอบนอกในการเชื่อมโยงความเจริญ

นิยามศัพท์

ลูกค้าและผู้รับบริการ หมายถึง ผู้บริโภคที่เดินทางมาซื้อสินค้าและรับบริการ ในชุมชนเมืองของจังหวัดนครราชสีมา ซึ่งมีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดนครราชสีมาและพื้นที่ใกล้เคียงด้วย

ผู้ขายส่ง หมายถึง ผู้ขายที่นำสินค้าไปส่งหรือจำหน่ายสินค้าให้กับลูกค้ารายย่อยและลูกค้าประจำ เพื่อนำไปจำหน่ายต่อ

ลูกค้ารายย่อย หมายถึง ลูกค้าที่ผู้ขายส่งนำสินค้าไปส่งหรือลูกค้าที่เดินทางมาซื้อสินค้าและรับบริการในร้านของผู้ขายส่งแต่ไม่ประจำ เพื่อนำสินค้าไปจำหน่ายและบริโภค

ลูกค้าประจำ หมายถึง ลูกค้าที่ผู้ขายส่งนำสินค้าไปส่งหรือลูกค้าที่เดินทางมาซื้อสินค้าและรับบริการในร้านของผู้ขายส่งเป็นประจำทุก 1 หรือ 2 เดือน เพื่อนำไปจำหน่ายและบริโภค

ลูกค้าจร หมายถึง ลูกค้าที่เดินทางผ่านมาและแวะซื้อสินค้า โดยไม่มีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดนครราชสีมาหรือพื้นที่ใกล้เคียง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย